

ԲԱՆԵԱՍԻՐԱԿԱՆ

Հ. Ն. ԱԿԻՆԵԱՆԻ ՊԱՏԱՍԽԱՆԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆ

(Շար. ցախորդ քիւնճ)

Անյաջող են նմանապէս Հ. Ա. վերջին փաստերը՝ կոմիտասի աւետարար նկարագիրը և Եղիշէի անկարագիրը:

Կոմիտասի նմանից պատասխան է Մոզեսի, որի մէջ յայտնում է Երուսաղէմի աւերումը և վերաշինութիւնը: Կոմիտաս իր թուղթին ուղղում է «նեղելոց, վշտացելոց» և այժմ «խրատելոց... զգուշաց, սփոփելոց և սիրեցելոց ի հօրէն»: Թղթի ծրագիրն է աս: Ապա յիշում է մարգարէի խօսքը՝ «մխիթարեցէք, մխիթարեցէք զգողովուրդ իմ, քահանայք խօսեցարուք ի սիրտ Երուսաղէմի և մխիթարեցէք զդա, զի լի եղև տառապանօք»: Մարգարէն ասում է այնուհետև թէ «թողա՛ւ լիցին դա մեղք իւր, զի ընկալաւ ի ձեռանէ տեսան զհատուցումն մեղաց իւրոց»:

Կոմիտաս ուզում է ասել որ Երուսաղէմացիք տառապեցին, բայց խրատուեցին նեղութեան մէջ և արժանացան նորէն վերին շնորհի: Յիշելով որ այս պարագան մեծ մխիթարութիւն է նաև հայերի համար, որ կարող են առաջնան զէս ուստի գնալ եւ սփոփանք գտնել սուրբ վայրերում, ամփոփում է մարգարէի խօսքերի բարոյականը. «Իբրև զարձոյց բարձրալն զերեսս իւր ի մէնջ... խռովեցաք: Այլ յորժամ կամեցաւ... առնել բարերարութեամբ քաղցրութիւն, ընկմեցաք ի խորութիւն բարձրութեամբ: Ապա ասում է. «Եւ ի վերայ այսր աւետարներ նկարագրի» անդադար... զտրտ օրհնեսցուք, զի թէպէտ ահադին էր դատաստան, բայց Աստուած սրբեաց զձեզ», ինչպէս Երէնով գնացող մարդը որ աւազակի ձեռք ընկաւ, կողոպտուեց, բայց ուղորմած Սամարացին օգնութեան հասաւ և սփոփեց նրան: «Աւետարար նկարագիր» ասելով կոմիտաս ի նկատի ունի մարգարէի խօսքը «մխիթարեցէք, մխիթարեցէք», որն իր թղթի բնաբան էր: Այս նկարագիրն է մխիթարութեան աղբիւրը, և ոչ թէ Մո-

զեստից ստացած նամակը, ինչպէս կարծում է Հ. Ա. և որից ենթադրել է թէ նկարագիր նշանակում է թուղթ: Բացառաւոր սխալ է: Թերեւս աւետարարն մակագիրն է մոլորցրել արգոյ բանասէրին: Ահա՛ Ոսկերեան ևս նոյն նկարագիրը մեկնելիս, ինչպէս վերև յիշեցինք, համարում է այն՝ աւետարար յաւերակ երկիր Հրէաստանին (Խո. Մեկ. էջ 247): Հաւանօրէն կոմիտասի թուղթը գրուած է Ոսկերեանի յիշեալ տեղիքի շնչի տակ և այնտեղից է առել աւետարար նկարագիրը, ինչպէս և «զգուշաց», = Ոսկեր. «փայփայանք են առ այնտեղ որ ի պատիժսն էին», զի այսպէս իմն պատմիք սովոր են լինել լուծիլ մեղացն (էջ 246):

Եղիշէի մօտ յիշուած նկարագիրը ևս այն իմաստը չունի ինչ որ կարծում է Հ. Ա. արտագրելով Հ. Բաղդաբից՝ «ի ձեռն առեալ թեռնոյր ի լսելիս ամենեցուն»: Վկայութիւնը թերի է: Եղիշէն ասում է. «Եւ ըստ պատերազմական կարգին զմազ առանց զիշատակարանս հանապազ երկրորդէր առաջինացաւ. զի և ինքն իսկ տեղեակ էր ի մանկութենէ իւրմէ սուր կտակարանաց (:) զոր և ի ձեռն առեալ՝ զմազ նկարագիրն Մական բայցեցաւ ընթեռնոյր ի լսելիս ամենեցուն» (էջ 182):

Հ. Բաղդաբը հասկացել է նկարագիր նոյն իմաստով ինչ որ վերև բացատրեցինք: Սակայն այնտեղ խնդիրը Ս. Գրքի հատ հատ ընթերցուածներն է աների մասին է և ոչ ամբողջ գրքին: Եղիշէն ասում է որ Վարդան Ս. Գիրքը ձեռն առաւ՝ կարդում էր Մականայեցիների քաջ նկարագիրը: «Քաջ» բառն արդէն ցոյց է տալիս որ խօսքը ԲԵՆՆԱԳՐԻ մասին է, այլ Մականայեցիների հերոսական պատկերին, քաջ նկարագրի = խաղաղութիւն, թէ «արպէս կուռեցան ի վերայ աստուածատուր օրինացն ընդդէմ թագաւորին Անտիոքացւոց. զի թէպէտ և ի նմին կուռարեցան մահուամբ, սակայն անուն քաջութեան եկաց մինչև ցայսօր ժամանակին» Ամէն դէպքում Հ. Ա. յայտարարութիւնը որ «նկարագիր» դասական հեղինակների մօտ սիրուած բառ է պատմութիւն, չարազրուած իմաստով, չի հաստատուում և ոչ մի վկայութեամբ, այլ հերքւում է իր իսկ յիշած կողմնակի ճշգրիտ ըմբռնումով:

Ապա ուրեմն Եղիշի երէցի գործը չի

կարելի անուանել նկարագիր բառիս և ոչ մի իմաստով, Հ. Ա. սրբագրութիւնն անհիմն է և պէտք է թողնել նշանագիր ինչպէս կայ:

Նկարագիր կարգաց ի բանից» նմանապէս անխառն է, փոխան ճշմարտագիր կարգաց բանից» Հ. Ա. ասում է նախնեաց մատենագրութենէն իրեն անծանօթ է կարգք բանից»։ Իսկ Նկարագիր կարգաց» ծանօթ է իրեն նախնեաց մատենագրութենէն: Ի հարկէ, ոչ, որովհետեւ գոյութիւն չունի: Ինչ վերաբերում է «կարգք բանից», իրեն ծանօթ չէ, բայց ծանօթ է հայ լեզուի մեծ վարպետին՝ Քորեմեցուն: Ուրիշողորի գրությունն առթիւ գրում է պատմաաւարը. «մատեն լեալ զՔսիսութիւնայ և զորդոց նորա... յորում, ասեն, կարգ լեալ բանից այսպիսի» (էջ 26): Այստեղ կարգ բանից այն իմաստը չունի ինչ որ Երբ. է. 8, այլ նշանակում է զորոյցք, ինչպէս ինքը Քորեմեցին անուանում է նոյն «կարգ բանից» զրոյցք, ասելով. «և այսոքիկ զորոյցք առաւ և կամ թէ արդարեւ լեալ, մեզ փոյթ չէ ինչ»։ Ազաթանգեղոս ունի. «զկարգս զրուցաց յիշատակել» (էջ 6), որ արդարացիում է Եղեղիկ «կարգաց», եթէ Հ. Ա. բծախնդիր է բառի յղանակի ձևին, այնքան ընտանի Կորեմեցին: «կարգել զբանս» սովորական կարծուած է, և ուրեմն «կարգ բանից» միանգամ կանոնաւոր:

Կարիք կայ նկատելու որ Նկարագիր կարգաց» նեցուկ չունի և յունարէն δὴγοις-ի մէջ, հակառակ Հ. Ա. աններելի ճիշդին: Եղեղիկ երէց ունի՝ յաջորդութիւնք թագաւորացն և քահանայապետիցն: Յոյնը կրկնում է՝ յաջորդութիւնք Գրիգորի՝ են տալէ յեթմեօն δαδῶχων և յաջորդութիւնք թագաւորիցն են տալէ յեթմեօն καὶ βασιλευσάντων (= յեթմեօն βασιλέων)։ Հ. Ա. կարծում է որ նկարագիր = δὴγοις, և են տալէ յեթմեօն և կարգաց: Բայց են տալէ յեթմեօն չի կարելի բաժանել հետեւեալ և՛ βασιλευσάντων բառից:

Համամիտ չենք Հ. Ա. և միւս լեզուական դիտողութիւններին նշանագրի մէջ նա տեսնում է սգասական լեզուի ինքնատիպ լուսացնցուղ ճառագայթները: Որպէս ասացոյց բերում է մի քանի բառեր, շարելով վկայութիւններ զանազան հեղինակներից բացի Եղեղիկից, մինչդեռ նպատակն

է ցոյց տալ որ գործը Եղեղիկի գրչից է ելած: Մենք գտնում ենք որ ճորպէս զիարդ, զոյգ հոմանիշների գործածութիւնը, յատուկ ճապաղ ոճի հեղինակներին՝ Փաւստոսից մինչև Յովհաննէս կաթողիկոս և Թովմա Արծրունի, բոլորովին օտար է Եղեղիկին: «Յաջորդութիւն» բառը ծանօթ չէ Մ. Գրքին: Բ. Մակ. Դ. 29, διαδοχος թարգմանում է «փոխանակ», և Իմ. է. 30, διαδέχεται, «փոխանակէ»։ Եթէ Հ. Ա. ընդունում է որ Եղեղիկ մասնակցել է Մ. Գրքի թարգմանութեան, ապա պէտք է ենթադրել որ չգիտէր տակաւին սյաջորդ բառը:

«Վարումն» համեմատել էինք, Հ. Ա. հետեւելով, Եփրեմի՝ «գալութիւն» վարումն աւուրց» հետ և փորձել էինք մի ընդհանուր իմաստ հանել: Հ. Ա. մեր ճացատրութենէն բան մը չի հասկցել, և տալիս է իր բացատրութիւնը. «Եղեղիկը թուէ հայ թագաւորներու եւ կաթողիկոսներու յաջորդութիւնը. վարէ յառաջ գահուանս նոցա մինչև առ մեզ. միւս կողմէն այդ անունները կը քաղէ կը հանէ Փաւստոսի պատմութենէն, կը մշակէ իւր ծրագրին (!) համաձայն. այս գործողութիւնները վարումն են (!), զոր ուրիշ բառով կըրնանք թարգմանել ճամփոփումն, համառօտ յառաջերութիւն, համագրութիւն»։ Աստիճ կը կարծենք թէ բռնազբօսած չենք բառին իմաստը: Ի հարկէ աւելի բացայայտ պիտի ըլլար, եթէ կարգայինք «վարումն աւուրց կամ ամաց»:

Արդե՞ծք Հ. Ա. բան հասկցաւ իր այս տողերէն, առանց բռնազբօսելու մտքի հետեւողականութիւնը:

Մենք պարզել էինք թէ ի՛նչ է նշանակում Եփրեմի մօտ «իրարմեն», և ինչպէս հասկանալ «գալութիւն» վարումն աւուրց»։ Ասել էինք որ «իրարմեն» սխալ է փոխանակ զիրարմեն և որ այս բառը Թագ. գրքի մէջ թարգմանուած է սբանք աւուրց», մինչդեռ ըստ նորագոյն գիտնականների՝ է «գործք աւուրց» (E. DHORME, L'évolution religieuse d'Israël, t. I. p. 51): Կարծելով որ Եղեղիկ երէցի մօտ վարումն նոյն բառն է ինչ որ Եփրեմի, փորձել էինք երկու իմաստով ըմբռնել, ¹⁾ վարումն իշխանութեան, և ²⁾ վարումն կենաց, պատմութիւն և վարք (հմմ. վարմունք կրկնակի իմաստով): Այժմ տեսնում ենք որ իզուր ենք

հաւատ ընծայել Հ. Ա. սեզնիկի վարուժն անկախ է եփրիմից: Վարուժն գրոշմելո նշանակում է Վարուժն բանից գրոշմելո, այսինքն Վարել զբանս և գրոշմելո որ ուրիշ բան չէ քան մեկնութիւն խորագրի՝ ճշնանագիր կարգաց բանից, որ է նշանագրել զկարգս բանից կամ զկարգաւ զբանս:

Հետեւապէս Վարուժն չի նշանակում ամփոփումն, համառոտ յառաջբերութիւն և ոչ Վարուժն աւուրցո, այլ միմիայն Վարուժն բանից և գրոշմելո հետ նշանակում է պատմել:

Վասն զիտեքեքեքի վերայ հասանելոյ: Ասել էինք և կրկնում ենք որ աշխարհ ոճ է, ճապաղ, նոյն կարգի ինչ որ սորպէս զհարգո: Հ. Ա. առանց ամենափոքր ճիշդ հասկանալու հակառակորդի սասածը, սիրում է իսկոյն որոնել տգիտութիւն և մեզ բացատրում է որ զի վերայ հասանելո նշանակում է հասկանալ: Սակայն ինչպիսիք չի վերայ հասանելոյ վրայ չէ, այլ սի վերայ հասանել զիտութեան: Կարելի է տեսլ հասանել ի վերայ իմաստութեան, ի վերայ զբրացո, ի վերայ զլուսութեանց, ինչպէս իր իսկ բերած օրինակներէ կարող էր տեսնել: Վերջապէս կարելի է տեսլ հասանել ի վերայ նեմարիս գիտութեան, ի վերայ զիտութեան սուրբ զորց (և ո՛չ յունաց փլիսոփայից): Բայց զի վերայ հասանել զիտութեան ճապաղ է: Հ. Ա. բերում է Ագաթ. զգի ոչ եթէ իւրեանց կարճահաս իմաստութեամբն հասեալք չքնաղ զիտութեանն Աստուծոյն և շտապում, իր վատ սովորութեան համաձայն, սրբագրել զի վերայ չքնաղ զիտութեանն Աստուծոյն:

Բուն հայկարան ոճն է հասանել զիտութեան, ինչպէս ունի Սեզնիկ՝ «մարթի հասանել զիտութեան» (էջ 252), Յուզ. Բ. 13, «հասանել բանից սրտի իմոյ» (Բ. Տիմ. 7, «հասանել ի գիտութիւն ճշմարտութեան». ուր զիտութիւն = εις ἐπιστάσιν յունարանութիւն է փոխանակ զիտութեան): Այստեղից և հասու լինելու՝ զի վերայ հասանել կրում է յունական ἐπιστήμη և նման էլով սկսուող բայերի ազդեցութիւնը. «վերահասու լինել» յետ-դասական է: Փոքր ի տաք: Այս բառի առթիւ Հ. Ա. կարկուտ է թափում մեր գլխին, յանդիմանում որ «դասական հայերէնի մասին զճիւղներ կը կարենք, այն ինչ ուղագրու-

թեամբ լենք կարգացած Ս. Գրքք և եզնիկ: Անշուշտ, այդ անօրինակ յիշողութիւնը չունիք որ Ս. Գրքքի բառերը պահենք մեր գլխում, բայց, չնիք մեր տրամադրութեան տակ Հայկ. Բառարանը և Համարարանը, որտեղից և մեզ յայտնի էին զիտուն խրատութիւն բերած լիպայութիւնները:

Սեզնիկ երէց, սփոքր ի շատիւ առած է Փաւստոսէն: Այս առթիւ նկատել էինք որ բառը Սեզնիկեան չէ և ո՛չ սուրբգրեանկան: Դասական է սասկաւը, սակաւիկ մի, սակաւ ինչ, փոքր մի, փոքր ինչ: Հայ լսողութիւն առաջին զրական թոթովը, այն որ կոչում են դասական լեզու, ուսումնասիրելիս, շատ կարճոր հարց է, թէ լինի տեսնել բռնում այնտեղ յունարանութիւններ մի կողմից և ումկօրէնի տարրիւ միւս կողմից: Մեզ այնպէս թուի, որ փոքր ի շատէ ժողովրդական դարձումած է: Մեր տպագրութիւնը հիմնուած է հետեւեալ զիտութեան վերայ:

Հին Կտակարանում բառս պատահում է միայն մի անգամ ընդդէմ յոյն μακρόν (մ. եղբ. Թ. 8), Աւետարանները չգիտեն, իսկ Պաւլոսի թղթերում երևան է զարիս որպէս թարգմանութիւն յոյն μακρόν կամ եւ μακρός որ նշանակում է ամասամբ, մասամբ իւրեք (Հռովմ. ԺԱ. և ԺԵ. Ա. Կորն. ԺԳ. և Բ. Կորն. Ա. և Բ.):

Արդ ուղագրու երեւոյթ է որ Սեզնիկ, Ոսկեբերան և Եփրեմ նաեւ Յաճախապատում (էջ 7-8) զիտեն այս բառը Պաւլոսի թղթերից, զոնէ յիշում են միայն այնտեղից առած կոչումների մէջ, բայց իրենք գործ են ածում սասկաւ մի, փոքր մի: Սեզնիկ բերում է Աւագեայի՝ (Ա. Կորն. ԺԳ. 10) «փոքր ի շատէ զիտում», բայց իր գործածած բան է սասկաւիկ մի» (էջ 254), «մանր» («մանր միտ գնել») (էջ 77): Եփրեմ յիշում է Հռովմ. ԺԱ. 25 «փոքր ի շատէ». Բայց նոյն տեղը ինքը գործ է ածում՝ «սասկաւիկ մի» (էջ 42). յիշում է նոյն բառը Ա. Կորն. ԺԳ. 9-10, բայց ինքն առում է՝ «փոքր մի» (էջ 75). յիշում է Բ. Կորն. Բ. 5, բայց ինքը աւելցնում է որպէս բացատրութիւն «փոքր ի շատէ»՝ ըստ իւրում չափոյ: Համարաբարաբ մէջ՝ «փոքր մի ամբարշտեցան, սակաւիկ մի խրատեաց» (էջ 37):

ՊՐՈՖ. Ն. ԱՒՈՆՏ

(Վերջը յաջորդել)